

SADRŽAJ

UVOD

I

I DEO: TRADICIJE

1	UNUTRAŠNJA	IZOLACIJA
1		
2	ABRAHAM	MAJMONIDES
5		
3		PROSVETLJENJE
17		

II DEO: PROROCI

1	DUHOVNA	MOĆ
27		
2	JEZEKILJEVA	VIZIJA
35		
3		HERUVIMI
57		
4	PROROČKE	METODE
63		
5	PROROČKE	POZICIJE
69		
6	BOŽANSKA	IMENA
75		
7		MEDITACIJA
87		
8		VEZA
93		

III DEO: VERBALNA ARHEOLOGIJA

1			ALUZIJE
	99		
2		LEBDENJE	KA
	101		BOŽANSKOM
3		USMERENO	BIVSTVOVANJE
	111		
4		EKSPLOZIVNE	EMOCIJE
	119		
5		SLEPI	ZANOS
	125		
6			KONTEMPLACIJA
	131		
7			PSALMI
	137		
8			MEDITATORI
	145		
9			TRANZICIJA
	151		

NAPOMENE
153

REGISTAR
171

POJMOVA

IZRAZI ZAHVALNOSTI

Dr. Perlu Epštajnu.

Biblioteci Jevrejskog teološkog seminara Amerike iz Njujorka, posebno gospođi Suzan Jang i gospodinu Miši Falku Openhajmu.

Bibliotekama Hebrejskog Univerziteta iz Jerusalima

Bodlin Biblioteci iz Oksforda iz Engleske

Nacionalnoj Biblioteci iz Pariza

Britanskom muzeju iz Londona

Vatikanskoj apostolskoj biblioteci

Biblioteci Univerziteta Kolumbija iz Njujorka

Državnoj biblioteci Lenjin iz Moskve

UVOD

Jedna od najvećih misterija Biblije odnosi se na metode koje su proroci koristili za postizanje svojih jedinstvenih stanja svesti. Skoro cela Biblija nastala je kao delo proroka dok su bili u tim stanjima svesti, ali praktično se ništa ne zna o tome kako su ih dostizali. U samoj Bibliji vrlo je malo reči o tome, a nekoliko relevantnih pasusa teško je razumeti jer zahtevaju adekvatno tumačenje. Međutim, bez poznavanja tih metoda teško je učenja proroka staviti u odgovarajući kontekst. Zbog toga se i mnogi drugi koncepti koje srećemo u ovoj svetoj knjizi pogrešno tumače.

Brojne su opasnosti i zamke u svakom pokušaju novog tumačenja Biblije a ljudi su tokom godina pokušavali da u ovom tekstu pronađu najneobičnije ideje. Zato je najvažnije istražiti klasičnu Judaističku tradiciju i komentare, i videti da li pružaju uvid u ovo pitanje.

Postoje dve metode za postizanje mističkog stanja ili višeg nivoa svesti. To su meditacija i narkotici. Mada su neki autori pokušavali da dokažu da su se Biblijski proroci oslanjali na ovaj drugi način, ni Biblija ni klasična literatura ne pružaju dokaze za to.

U stvari, kada je meditacija u pitanju, situacija je potpuno obrnuta. Čim naučimo da tumačimo rečnik koji Biblija koristi, nalazimo mnogo znakova koji ukazuju na meditaciju, a u poslednjih dvesta godina mogu se naći i detaljne diksusije o tome. Jedan od razloga što je to malo poznato, je što je većina literature na tu temu na hebrejskom. Pošto se među Jevrejima meditacija iz praktičnih razloga više ne primenjuje, zaboravljeno je i značenje rečnika povezanog sa tom tematikom.

Zato je važan zadatak ove knjige ponovno učenje rečnika korišćenog u klasičnoj hebrejskoj literaturi za opisivanje metoda meditacije. To je izuzetno bitno jer najkorišćeniju hebrejsku reč za meditaciju većina prevodilaca uglavnom nepravilno tumači, što potpuno menja značenje ključnih tekstova. Čak i neki izuzetno obrazovani pojedinci često pogrešno tumače važne tekstove, ne shvatajući da se odnose na meditaciju, samo zato jer pravi prevod relevantne reči nije poznat.

U prvom delu ove knjige, ispitaćemo relevantnu terminologiju citirajući brojne izvore koji u datom kontekstu nesumnjivo demonstriraju značenje ovih reči. U ovom delu oslanjaćemo se samo na čvrste činjenice, ne praveći nikakve pretpostavke. Izgleda da je glavni razlog pogrešnog interpretiranja ovih reči to što se niko nije potrudio da sistematski istraži sve izvore u kojima su citirani.

Važnost meditativnih tehnika postaje još očiglednija kada se shvati koliko im je prostora posvećeno u kabalističkoj literaturi. Na žalost, veći deo nalazi se u neobjavljivanim rukopisima . Ipak postoji dovoljno štampanog materijala da bismo stekli jasnu sliku.

U kabalističkoj literaturi, nalazimo mnogo meditacija mantričkog tipa u kojima se neprestano ponavljaju izvesne fraze, slogovi ili božanska imena, da bi se dostiglo meditativno stanje. Drugi bitan način je unifikacija (*Jihudim*) gde se meditira pomoću izvesnih mističnih imena i slova, koja se kombinuju na određeni način. Sve to ćemo opisati u poglavlju «Meditacija i Kabala».

U drugom delu ove knjige ispitaćemo različite proročke metode i iskustva iz biblijskih tekstova i njihovih tadašnjih komentara. Pored sistematskog istraživanja navedenog, napravili smo i osvrt na metode meditacije koje su koristili veliki izraelski proroci.

Najspekulativniji je treći deo u kome je napravljen pokušaj da se rekonstruiše biblijski rečnik korišćen za opisivanje različitih meditativnih i mističnih stanja. Tu se sa kabalista i filozofa prebacujemo na velike hebrejske filologe. Napravili smo studiju na osnovu konteksta i komparativne filologije i etimologije, u pokušaju da identifikujemo i odredimo različite reči kojima Biblija opisuje meditativne metode i viša stanja svesti.

Pošto veći deo materijala u ovoj knjizi može delovati protivrečno, jasno ćemo reći u kojoj meri je određeni materijal razmatran u klasičnoj judaističkoj literaturi. Gde god je pogodno, citiraćemo originalne izvore, od kojih se mnogi prvi put pojavljuju na engleskom (srpskom) jeziku. Autor knjige je lično uradio sve prevode.

Nadam se da ću uspeti u nameri da ova knjiga otvori put daljim istraživanjima značenja Biblije, i proročkog iskustva kao njene osnove. Iako je ovaj prilaz nepotpun, trebalo bi da bude ključ za one koji žele da otvore unutrašnja vrata i dalje istraže ove misterije.

Arjeh Kaplan
23. adar II, 5736

I DEO - TRADICIJE

1 UNUTRAŠNJA IZOLACIJA

Mnogi ljudi se iznenade kada otkriju da meditacija ima bilo kakvu ulogu u biblijskim učenjima. Ta tema se retko

razmatra u ovom kontekstu i mnogi ljudi koji inače poznaju biblijsku misao, znaju vrlo malo o brojnim, važnim klasičnim judaističkim komentarima koji se odnose na meditaciju. Jedan od bitnih razloga je što se ta praksa ne primenjuje još od vremena velikog hasidskog preporoda od pre dva veka. Pošto je samo iskustvo nepoznato, zaboravljeno je i značenje reči koje ga opisuju.

Zato, pre nego što pristupimo adekvatnom tumačenju koncepta meditacije u hebrejskim izvorima, moramo upoznati osnovni rečnik. U samoj Bibliji postoji izvestan broj reči koje očigledno imaju važne veze sa meditativnim stanjima svesti, ali se one ne koriste u kasnijoj postbiblijskoj literaturi.

Ipak postoji jedna reč, koju kao termin za meditaciju konstantno upotrebljavaju komentatori, filozofi i kabalisti. Ta reč koja najčešće označava meditaciju je *hitbodedut*. Glagol «meditirati» predstavljen je rečju *hitboded*.

Reč *hitboded* izvedena je iz korena *baded* koji znači «biti sam». Onda *hitbodedut* označava samoizolaciju a u nekim slučajevima odnosi se samo na fizičku izolaciju i izdvojenost.[i] Međutim, na mnogim drugim mestima koristi se da označi stanje svesti koje podrazumeva izolaciju ličnosti odnosno suštine ličnosti.

Zato, kada se razmatra u kabalističkom kontekstu, reč *hitbodedut* označava mnogo više od puke fizičke izolacije. Odnosi se na neku vrstu unutrašnje izolacije u kojoj osoba izoluje svoju suštinu od svojih misli. Jedan od najvećih kabalista, rabin Haim Vital (1543 – 1620), često pominje mentalnu izolaciju, govoreći da «osoba mora da se izoluje (*hitboded*) u mislima do krajnjeg stepena».[ii] Na taj način izdvaja dušu od tela da više ne oseća nikakvu fizičku povezanost sa telom. Tako izoluje dušu, i kao što rabin Haim kaže: «Što se osoba više odvoji od fizičkog, to će njena percepcija biti jača».

Ovo stanje mentalne izdvojenosti vrlo je važno za proročko iskustvo. Brojna su razmatranja ove teme, ali najbolji opis daje rabin Levi ben Geršon (1288 – 1344),

veliki jevrejski filozof poznat i kao Gersonides ili jednostavno «Ralbag». On jasno kaže da dostizanje proročkog otkrovenja «zahteva izolaciju (*hitbodedut*) svesti od mašte, ili i svesti i mašte od drugih mentalnih sposobnosti.»[iii]

On govori o meditativnom stanju koje opisuje kao izolaciju svesti do nivoa na kome je mašta više ne ometa. Mašta o kojoj on govori, je normalno sanjarenje koji uključuje tok svesti i vizuelnih maštarija koje osećamo kada su sva druga čula isključena. Intelekt mora biti izolovan od toga, dok osoba ne stupi u stanje čiste svesti koje ne uznemiravaju ni sanjarenje ni vizuelne maštarije. To je normalna definicija meditativnog stanja i to je krajnji rezultat uspešne meditacije. Da bi to postigao, čovek mora da izoluje svest i maštu od drugih perceptivnih sposobnosti uma.

Da bismo to bolje shvatili moramo razumeti ljudski mozak. Taj čudesni organ je izgleda još uvek neadekvatna sprava za razmišljanje. Henri Bergson je ukazivao da je možda jedan od glavnih zadataka mozga da eliminiše aktivnost i svesnost, a ne da ih proizvodi.

Oldos Haksli citira komentare profesora S.D. Broda na ovu temu.[iv] On kaže da svaka osoba poseduje sposobnost da se seti svega što joj se ikad dogodilo i da opaža sve događaje koji je okružuju. Ako sve te informacije odjednom pokuljaju u naš mozak, to će nas potpuno preplaviti, pa je funkcija mozga i nervnog sistema da nas štiti od toga, da ne bi došlo do potpune zbunjenosti zbog ogromnog priliva informacija u naša čula. Zato oni uklanjaju većinu onoga što opažamo i čega se sećamo, eliminišući sve što nas može zbuniti, dozvoljavajući samo malom odabranom, korisnom delu da dopre do nas.

Ako je to tačno za opažanja u fizičkom svetu, onda mora da isto važi i za nematerijalni svet. Ako bi obična osoba bila u mogućnosti da vidi duhovni svet, ne bi uopšte mogla da funkcioniše na fizičkom planu. Iako ljudski um ima sposobnosti koncentracije i percepcije koje ne možemo ni da zamislamo, naš glavni zadatak je

preživljavanje po svaku cenu. Da bi to bilo moguće, sve naše umne sposobnosti moraju proći kroz redukujući uticaj mozga.

Neki istraživači koji proučavaju ovaj efekat mstraju da je sličan opremi koja se koristi da se ometaju neprijateljski radio komunikacije. Mozak stalno stvara neku vrstu statičkog elektriciteta koji ometa našu percepciju i redukuje mentalnu aktivnost.

To se bukvalno može videti. Ako zatvorite oči, vidite razne slučajne slike koje prolaze umom. Nemoguće je koncentrisati se na bilo koju od njih više od jednog trena i svaka je zamučena drugim slikama koje naviru preko nje. To se može videti čak i kada su nam oči otvorene, ali obično to ignorišemo jer su ove slike vrlo blede u poređenju sa onim što vidimo oko sebe. Ipak, ovo redukuje našu percepciju sveta i nas samih. Sprečava nas u potpunosti da vidimo duhovni svet, bar dok smo u normalnim stanjima svesti.

Jedna od bitnih svrha meditacije, je eliminacija ovih smetnji. Po Ralbagu, to se postiže izolovanjem suštine svesti od mašte koja stvara ove mentalne smetnje. Kada to postigne, osoba može da vidi i razume stvari mnogo jasnije i čak stekne uvid u duhovni domen.

2

ABRAHAM MAJMONIDES

Iako mnogi autori rečju *hitbodedut* označavaju meditativno stanje, ova reč se najčešće upotrebljava za sam čin meditiranja, za šta postoje mnogi primeri u kabalističkoj literaturi. Najajsniji primeri nalaze se u delima rabina Abrahama Majmonidesa (1186 – 1237), sina čuvenog filozofa, lekara i kodifikatora, Mojsija Majmonidesa.[v]

Rabin Abraham Majmonides piše da postoje dva tipa izolacije (*hitbodedut*), unutrašnja i spoljašnja. Spoljašnja izolacija je prosto fizičko izdvajanje, dok se

unutrašnja izolacija odnosi na meditativni proces u kome se osoba izdvaja i mentalno i duhovno.

Takva meditacija smatra se najuzvišenijom, jer su je proroci koristili za dostizanje vizija. Proroci su se često fizički odvajali, da bi se pripremili za unutrašnju izolaciju ili meditaciju, koja ih je vodila do najviših nivoa otkrovenja. Takvo stanje unutrašnje izolacije nije smatrano samo sredstvom za dostizanje otkrovenja, već samim otkrovenjem.

Po rabinu Abrahamu, veliki broj biblijskih stihova odnosi se na takva meditativna stanja. Kralj David se molio za savršenstvo srca sledećim rečima: «Učini mi Bože čisto srce» (*Psalam 51:10*). Ovi stihovi odnose se na čistotu uma i srca, pročišćenih od svega što nije božansko. Kada osoba dostigne to stanje, može da vidi kako božanska suština ulazi u njen um i tu se nastanjuje.

Jasno je opisan i metod kojim se to postiže: «Treba prekinuti aktivnosti precepcije u potpunosti, ili bar u najvećoj mogućoj meri, i odvojiti je od duše. Time se pokretačka snaga duše odvaja od svega zemaljskog, i okreće se božanskom. Intelpekt biva obavijen božanskim, a mašta, koja je u vezi sa sposobnošću meditacije, aktivirana kontemplacijom o Božjem delu, dok posmatra moćne pojave koje nose svedočanstvo o svom Tvorcu.»

Prema tome, glavni metod meditacije po rabinu Abrahamu, uključuje kontemplaciju o prirodi. Osoba može razmišljati o veličini mora, diveći se raznovrsnosti stvorenja koja u njemu žive. Posmatranje vedrog noćnog neba poptuno opija veličanstvenošću zvezda. Takvim kontempliranjem može se postići meditacija okrenuta božanskom.

To je nivo ne kome je bio jedan od koautora psalama, Asef, koji je pročistio svoje srce i um od svega osim božanskog. O ovom stanju je rekao: «Čezne za tobom tijelo moje i srce moje». Kada je odvojio svest od svega osim Boga rekao je: «Koga imam na nebu? I s tobom ničega neću na zemlji.» (*Psalam 73:25*)

Iako ovde nije razmatran ceo psalam, mnogi drugi stihovi mogu biti posmatrani na taj način. S tim se slažu i mnogi

najvažniji judaistički komentatori.[vi] Zato će pogled na ceo poslednji deo ovog psalma i dva citirana stiha biti prosvetljujući u ovom kontekstu:

Ali sam svagda kod tebe,
Ti me držiš za desnu ruku
Po svojoj volji vodiš me,
I poslije ćeš me odvesti u slavu
Koga imam na nebu?
I s tobom ničega neću na zemlji.
Čezne za tobom tijelo moje i srce moje;
Bog je grad srca mojega i dio moj do vijeka.
A meni je dobro biti blizu Boga.
Na Gospoda polažem nadanje svoje,
I kazivaću sva čudesa tvoja.

I brojni drugi stihovi iz Biblije tumače se u istom svetlu. Govoreći o težnji svoje duše ka Bogu, prorok Isaija je rekao: «Tvoje ime i tvoj spomen žudi moja duša. Dušom svojom žudim tebe noću i duhom svojim što je u meni tražim te jutrom» (*Knjiga proroka Isaije 26:8,9*).[vii] Psalmista kaže nešto slično: «Žedna je tebe duša moja, za tobom čezne tijelo moje» (*Psalam 63:2*), i: «Duša se moja prilijepila za tebe» (*Psalam 63:8*).

Druga važna stvar koju je rabin Abraham razmatrao je činjenica da ego i svi čulni utisci moraju biti ugušeni pre nego što meditacija postane moguća. Primer za to vidi se u Jelisijevom savetu Gijezi: «Ako srećeš koga nemoj ga pozdravljati i ako te ko pozdravi nemoj mu odgovarati» (*Druga knjiga o carevima 4:29*). Ovo zaslužuje posebnu pažnju, jer verovatno ukazuje na izvestan stepen stoicizma potreban za bavljenje meditacijom. Kabalisti su opširno razmatrali ovaj koncept.[viii]

Da bi se postiglo meditativno stanje koje sjedinjuje čoveka s Bogom, proroci i njihovi učenici koristili su različitu muziku i pesme. Rabin Abraham piše da je to okretalo svest ka Bogu i pročišćavalo unutrašnjost bića od misli vezanih za spoljašnji svet. Postoji niz stihova u kojima se to iskazuje. Jedan od najjasnijih je onaj koji

se odnosi na službu u hramu: «I odvoji David s vojvodama za službu sinove Asafove i Emanove i Jedutunove, koji će prorokovati uz gusle i psaltire i kimvale.» (*Prva knjiga dnevnika 25:1*)[ix]

Da bi postigli unutrašnju izolaciju, proroci i njihovi učenici su koristili i spoljašnju izolaciju, odvajajući se od drugih ljudi. Tako ih zemaljske stvari nisu uznemiravale i mogli su neomateano da meditiraju o Bogu i njegovom delu. Izolacija je mogla biti delimična i privremena, ili potpuna, u nenaseljenim oblastima poput pustinja i planina. Rabin Abraham primećuje da je ova druga vrsta odvajanja najčešća kod proroka i njihovih učenika. To je i razlog što su mnogi proroci i patrijarsi bili pastiri. Tako su mnogo vremena mogli da provedu sami na poljima.

Tokom izolacije, proroci su razmišljali o nebu, planinama, i drugim Božjim delima, okrećući svoj um Tvorcu. Po rabinu Abrahamu, to je smisao izjave kralja Davida: «Kako su mi nedokučljive pomisli tvoje, Bože! Kako im je velik broj! Da ih brojim, više ih je nego pijeska.» (*Psalam 139:17,18*). Čovek tada toliko uranja u meditaciju, da ulazi u stanje transa i mentalne smirenosti, u kome zaista može da oseti jedinstvo s Bogom. Kada se povrati iz tog stanja, čarolija sjedinjenja s Bogom ostaje u njemu pa David zaključuje: «Kad se probudim, još sam s tobom» (*Psalam 139:18*).[x]

Najbolje vreme za takvu meditaciju je u ponoć ili pred svitanje. Rabin Abraham nalazi aluzije na to u sledećim stihovima: «Ustani, viči ob noć, u početku straže, proljevaj srce svoje pred Gospodom» (*Plač Jeremijin 2:19*).[xi] Kralj David kaže: «Pretječu oči moje jutrenju stražu, da bih raznišljao o riječi tvojoj» (*Psalam 119:148*). Mlađi Majmonides govori i o pojedincima koji su pokušali potpuno da se odreknu spavanja da bi dostigli posvećenost opisanu u stihu: «Neću očima dati sna ni kopcima svojim odmora».

Izuzetno je važno Abrahamovo razmatranje muslimanskih derviša ili sufija, čija praksa mu je, kako izgleda, bila prilično poznata. On opisuje praksu jedne od njihovih sekti u kojoj pojedinci meditiraju na

zatamnjenim mestima, toliko se izolujući da da im je čulo vida zakržljalo tako da više nisu mogli da razlikuju svetlost od tame. Da bi neko praktikovao nešto takvo, primećuje rabin Abraham, mora biti motivisan snažnim unutrašnjim svetlom, da ga spoljašnja tama ne bi uznemiravala. Izvesni «Sveti Abraham», je na meditaciju primenio sledeće stihove: «Ko se među vama boji Gospoda i sluša glas sluge njegova? Ko hodi po mraku i nema vidjela, neka se uzda u ime Gospodnje i neka se oslanja na Boga svojega.» (*Knjiga proroka Isaije 50:10*). Iako se meditacija najbolje postiže u izolaciji, osoba na visokom duhovnom nivou može je ostvariti bilo kad. Mlađi Majmonides tako citira blagoslov koji često koriste velki mudraci: «Neka ti Bog da deo među onima koji uživaju u izdvojenosti, čija je duša čak i u mnoštvu ljudi izolovana».

Pored toga što daju bitan uvid u meditaciju uopšte, dela rabina Abrahama su značajna i zbog svetla koje bacaju na delo njegovog oca, čuvenog Mojsija Majmonidesa. Iako sin nije jednako poznat, otac je bio jedan od najvećih mislilaca judaizma, koji je pročistio sva prethodna učenja i uticao na bukvalno sve poznije pisce. Odavde jasno vidimo da Majmonides terminom *hitboded* označava Meditaciju, što je promaklo skoro svim prevodiocima. Dobar primer za to može se naći u pismu koje je stariji Majmonides napisao svom sinu Abrahamu: «Prva dva zaveta (obrezivanje i Tora) potvrđena su u trećem, Sabatu. Cilj sva tri je pročišćenje duše, metodologije, i povlačenje i meditacija (*hitbodedut*) okrenuta Bogu.[xii]

Još je važnija činjenica da Majmonides koristi reč *hitbodedut* kada govori o prorocima, tvrdeći da je to bila jedna od najvažnijih tehnika kojima su oni dostizali viši nivo svesti.[xiii] Iz dela njegovog sina jasno vidimo da on govori o meditaciji. Ipak, ne znamo ni za jednog prevodioca koji je bio svestan te činjenice.

Ovo takođe osvetljava i važno učenje o meditaciji u Majmonidesovom «*Vodiču za zbunjene*». Pošto znamo

značenje reči *hitbodedut*, možemo dati pravilan prevod.[xiv]

U 13. stihu 11. glave Pete knjige Mojsijeve stoji: «Ljubeći Gospoda Boga svojega i služeći mu svijem srcem svojim i svom dušom svojom». Već smo mnogo puta demonstrirali da je Božija ljubav identična percepciji Boga koju neko ima. Rezultat te ljubavi je stanje obožavanja koje naši mudraci nazivaju «službom srca». Po meni, to znači da treba sve misli usredsrediti na Boga, meditirajući (*hitboded*) o njemu, u skladu sa svojim sposobnostima.

Ovim se pokazuje da posle dostizanja prosvetljenja, cilj treba da bude predavanje Bogu, tako da um neprestano čezne za njim. U većini slučajeva, to se postiže izdvajanjem i izolacijom. Svaka pobožna osoba treba zato da teži izdvajanju i meditaciji (*hitbodedut*), bez kontakta sa drugima osim u slučaju krajnje nužde.

Pobožni su zato težili da svedu na minimum vreme u kome ne mogu da razmišljaju o Bogu. Oni upozoravaju druge: «Neka ni jednog trenutka vaše um ne bude bez misli o Bogu». U ustom smislu kralj David kaže: «Svagda vidim pred sobom Gospoda: on mi je s desne strane da ne posrnem» (*Psalam 16:8*). Time poručuje da nikad ne prestaje da razmišlja o Bogu, koji mu je poput desne ruke koju ni trenutka ne skida s uma zbog lakoće njenih pokreta, i zato neće posrnuti i pasti.

IZVORI

Da su ovo jedina mesta na kojima termin *hitbodedut* označava meditaciju, lako bi ih bilo odbaciti kao izuzetke. Međutim u mnogim delima judaističke literature ova reč se koristi u kontekstu koji jasno ukazuje da označava meditaciju. Najraniji pomen koji smo našli star je skoro hiljadu godina, a u skoro svakoj generaciji diskutovalo se o tome.

Izbor koji ovde dajemo predstavlja bukvalan prevod reči njihovoh autora, koji se ovde prvi put pojavljuju na

engleskom(srpskom). U najvećem broju slučajeva, ovim citatima nije potrebno tumačenje jer pružaju važan uvid u ulogu meditacije u Judaizmu uopšte.

*

Bog je stvari stvorio redosledom koji ih međusobno povezuje. Naši mudraci uče da smer događaj u donjem svetu zavisi od bića koja su nad njim: «Ne postoji ni vlat trave na ovom svetu nad kojom ne bdi anđeo podstičući je i govoreći joj da raste».[xv]

Ljudske duše su takođe povezane s višim nivoima, i zato kada počne da meditira (*hitbodedut*) o mudrosti, savršena osoba stiče sposobnost predviđanja budućnosti. Rezultat te duboke meditacije je trans svesti i uma. Ovim dubokim poniranjem u tajne postojanja, ona dopire do Prvobitnog Uzroka. Sposobnosti njenog srca tada postaju kao *urim* i *tumim*, mistično povezane s anđelima na nebesima a ona se povezuje sa vrhunskim dobrom.

***Hai Gaon (939 – 1038),
Verski vođa i mističar[xvi]***

*

Tokom šest radnih dana, duša prosvetljenog meditira (*hitbodedut*) o zemaljskim stvarima. Na Sabat međutim, mora meditirati sa ciljem da shvati Božje delo i njegova čuda.

***Abraham Ibn Ezra (1089 – 1164)
Filozof, mističar i pesnik[xvii]***

*

U dušama nekih osoba postoji proročka moć, kojom predskazuju budućnost. Niko ne zna kako su je stekle, ali one meditiraju (*hitbodedut*) i duh dolazi i otkriva im budućnost.

***Mojsije ben Nahman (Ramban: 1194 – 1270),
Pravnik, komentator i mističar[xviii]***

*

Kaže se da onaj ko se moli mora da se koncentriše u srcu na reči koje mu silaze sa usana opisujući božansko prisustvo tačno pred sobom. Kao što je zapisano: «Svagda vidim pred sobom Gospoda» (*Psalam 16:8*). Mora da podigne koncentraciju i ukloni sve ometajuće misli da bi njegov um i koncentracija u molitvi bili čisti. Tako su radili sveci i ljudi od dela. Oni su meditirali (*hitboded*), koncentrišući se na svoju molitvu dok ne dostignu nivo na kome se odvajaju od svoje fizičke strane i prevazilaze je psihičkom. Na taj način, mogli su da dostignu nivo blizak proročkom.

Rabin Jakov ben Ašer (1270 – 1343)

Kodifikator pravni[xix]

*

Talmud kaže da (pošto ga je rabin Gamaliel ekskomunicirao) žena nije htela da dozvoli rabinu Elizeru da «padne na lice» (u molitvi), ako ne ubije rabina Gamaliela. To znači da ga je ometala i nije mu dozvoljavala da meditira (*hitboded*). Takvom meditacijom osoba je mogla da se spoji sa «pravim mestom» i prizove čuda.

Rabin Šem Tov ibn Šaprut (1330 – 1400)

Filozof[xx]

*

Božje misli su beskonačne. Kralj David je o njima rekao: «Kako im je velik broj! Da ih brojim, više ih je nego pijeska.» (*Psalam 139:18*) Ipak, u Bogu se sve ovo savršenstvo vidi kao jedinstvo.

Kralj David zaključuje: «Kad se probudim, još sam s tobom». (*Psalam 139:18*). To znači da kada je probuđen iz meditacije (*hitbodedut*) o Božjim savršenstvima, otkrio je da je i dalje sa Bogom jer ona nisu odvojena od Njega.

Rabin Josif Albo (1380 – 1435)

Filozof[xxi]

*

Pri ruci su mi neki odgovori koje je jedan od ranih kodifikatora dobio sa nebesa pošto ih je zatražio na odgovarajući način. To je uradio kroz meditaciju (*hitbodedut*), molitvu i izgovaranje Božjih imena.

Rabin David ben Zimra (1470 – 1572)
Pravnik i mističar[xxii]

*

Sve rasprave na temu posta i dobrovoljnog mučeništva iz ranijih tekstova, odnose se samo na onoga ko nije posvećen stalnom proučavanju Tora. Ali kada je Tora nečija glavna preokupacija, i kada poznaje mudrost i plaši se Boga, ne treba da se slabi i usporava svoje učenje. Tada treba ovako da razmišlja:

«Jedan dan sedmično odvoji se od svih ljudi i meditiraj (*hitboded*) o Bogu. Veži svoje misli za njega, kao da mu se obraćaš na sudnjem danu. Govori mu nežno, kao rob gospodaru ili dete roditelju.

Rabin Isak Luria (1534 – 1572)
Majstor kabalizma[xxiii]

*

Talmud kaže da su rani sveci čekali sat vremena pre nego što se pomole, da bi se koncentrisali na Boga. Komentari objašnjavaju da to znači da su oslobađali misli od svih zemaljskih stvari i sa strahom i ljubavlju vezivali svest za Gospodara svega.

Zatim su provodili jedan sat u molitvi, i na kraju čekali još jedan sat posle molitve, što čini tri sata posvećena svakoj od tri dnevne molitve. To znači da su svakog dana odvajali devet sati od svog učenja da bi se posvetili meditaciji (*hitbodedut*), spajajući se s Bogom. Svetlost Božanskog prisustva pojavljivala se iznad njihove glave kao da se širi oko njih, dok sede u središtu tog svetla.

Ovo sam našao u jednom starom rukopisu ranih mističara.

Rabin eleazar Alkazari (1522 – 1600)
Moralista i mističar[xxiv]

*

Pesnici često govore o sebi u trećem licu. Jakov na primer kaže: «Skupite se i poslušajte, sinovi Jakovljevi» (*Prva knjiga Mojsijeva 49:2*). Valam takođe govori: «Kaže Valam sin Veorov» (*Četvrta knjiga Mojsijeva 24:3*). Devora peva: «Ustani, ustani, Devoro!» (*Knjiga o sudijama 5:12*) Postoje brojni slični primeri.

Razlog je njihova duboka meditacija (*hitbodedut*), u kojoj se um uzdiže a telo odvaja od duše. Zato ovim osobama deluje kao da su oni sami druge osobe.

Ponekad vidimo da dok stvaraju pesme, pesnici dolaze u stanje ekstaze u kome gube sva čula. To se dešava zbog dubine meditacije.

Rabin Manuel Franses (1610 – 1710)
Pesnik i filozof[xxv]

*

Treba stalno meditirati (*hitboded*) o Božanskom prisustvu, i dok ga tražite ne treba misliti ni na šta drugo osim na Božju ljubav, i spojíte se s njim. U umu treba stalno ponavljati: «Kada ću biti dostojan da se svetlost Božanskog Prisustva nastani u meni?»

Rabin Izrael Bal Šem Tov (1698 – 1760)
Osnivač hasidizma[xxvi]

*

Koren svega je meditacija (*hitbodedut*). To je veliki i širok koncept koji osobu čini vrednom svetosti.

Kada osoba meditira obučena je u svetost.

Kada neko meditira, povezan je s Bogom, uprkos svojim zemaljskim, telesnim potrebama.

Rabin Haim Josif David Azulai
(Hida: 1724 – 1806)
sefardski vođa i kabalista[xxvii]

*

Osoba se mora uključiti u Božansko jedinstvo. Međutim, dok ne poništi svoj ego ne može to zaslužiti, a to se ne može postići bez meditacije (*hitbodedut*). Kada neko meditira i iznosi svoje misli Bogu, može zaslužiti poništavanje svih želja i zlih osobina, a time i poništavanje svog celokupnog fizičkog bića. Time postaje deo Božanskog korena.

Rabin Nahman iz Breslova (1772 – 1810)
Hasidski majstor[xxviii]

3

PROSVETLJENJE

Iz ovih izvora vidi se da je koncept meditacije bio dobro poznat judaističkim filosofima i kabalistima, i da su ga najčešće označavali terminom *hitbodedut*. Dok filosofi govore uglavnom o neutvrđenim formama meditacije koje se odnose na Boga i njegovo delo, kabalisti zagovoraju formalno utvrđene načine meditacije.

Cilj meditacije, posebno onakve kakvu su opisali majstori kabalizma, je dostizanje prosvetljenja. Hebrejska reč kojom se to najčešće opisuje je *ruach hakodesh*, što se može bukvalno prevesti kao Sveti Duh. Svi hebrejski pisci stalno koriste ovaj termin.

Iako se pojavljuje na mnogim mestima u Bibliji, na jednom mestu njegova konotacija je potpuno jasna:

Učini mi bože čisto srce
I duh prav ponovi u meni
Nemoj me odvrgnuti od lica svojega
I svetoga duha svojega

**Nemoj uzeti od mene.
Vrati mi radost spasenja svojega
I duh vladalački neka me potkrijepi**

Psalam 50:10 – 12

Videli smo da rabin Abraham Majmonides objašnjava da čisto srce za koje se kralj David molio, označava um i srce očišćene od svih spoljašnjih misli putem meditacije. Ovaj psalam, David je stvorio pošto ga je prorok Natan prekorio zbog njegove veze sa Vatševom. Pre toga David je bio na vrlo visokom duhovnom nivou, ali je zbog ove afere prosvetljenje oduzeto od njega. Zato se molio da opet dostigne čistotu srca i da mu Bog ne oduzme prosvetljenje, to jest *ruach hakodesh*.

Nivo prosvetljenja koji podrazumeva *ruach hakodesh* daje jasnoću razumevanja, pojačanu percepciju, svest o duhovnom, i često potpunu promenu ličnosti. U najnižem obliku *ruach hakodesh* predstavlja opšte prosvetljenje i percepciju. Na višim, pravim nivoima, daje jasnu, neuporedivu percepciju, kojom može da se dođe do inače nedostupnih informacija. (Videti izvor na kraju ovog dela.) Da bi se bolje shvatio koncept *ruach hakodesha*, mora se razumeti precizno značenje reči *ruach*, koja se obično prevodi kao «duh». Njeno značenje postaje jasno kad shvatimo kabalistički koncept duše. Biblija koristi tri reči za dušu: *nefesh*, *ruach* i *neshamah*. Po kabalistima, ove reči označavaju tri najvažnija nivoa duše.

Ako pogledano etimologiju ovih reči videćemo da reč *nefesh* dolazi od korena *nafash* koji znači «počivati», kao u stihu: «A u sedmi dan počinu i odmori se». (*Druga knjiga Mojsijeva 31:17*)

Reč *ruach* se prevodi kao «duh», ali na mnogim mestima se javlja i u značenju «vetar».

I konačno, reč *neshamah* dolazi od korena *neshimah*, koji znači «dah».

Majstor kabalizma, rabin Isak Lurija, objašnjava ova tri nivoa preko primera duvača stakla.[xxix] Proces počinje

dahom (*neshimah*) koji duvač uduvava u cev da bi oblikovao sud. Dah putuje kroz cev kao vetar (*ruach*), dok ne dođe do suda koji oblikuje u skladu sa namerom duvača, posle čega dolazi odmor (*nafash*).

Kad se radi o duši, duvač je sam Bog. Zato Biblija objašnjavajući postanak čoveka kaže: «A stvori gospod Bog čovjeka od praha zemaljskoga, i dunu mu u nos duh (*neshamah*) životni» (*Prva knjiga Mojsijeva 2:7*).[xxx] Duh poznat kao *ruach*, ovde je «Božji dah» koji ulazi u čoveka.

Iako Božji uticaj stalno prožima ljudsko biće, nije ga lako uočiti kao ni vazduh oko nas. Vazduh se može osetiti samo kroz pokret, kada ga osećamo kao vetar (*Ruach*). Slično tome, Božji dah može se osetiti samo ako se kreće u nama, i zato se ovaj dah naziva *Ruach*, kao i vetar.

To se vidi i iz etimologije reči *ruach*. Ona je blisko povezana sa hebrejskom rečju *oreach* koja znači «posetilac» ili «gost», i sa rečju *oreah* koja znači «put». Obe reči ukazuju na koncept koji nije uobičajeno prisutan, kao i na pokret i putovanje. U tom smislu vetar nije normalno stanje vazduha, već rezultat kretanja.

Reč *ruach* još bliže je povezana sa rečju *reach* – «miris». Baš kao što se miris može osetiti iako se ne vidi, tako se može osetiti i nadahnuće povezano sa *ruachom*.

Najniže stanje duše je *neshamah* - dah Božji, dok je *nefesh* koji se nalazi u čoveku, najniži. Povezuje ih *ruach*. Zato Bog, kada želi da prosvetli nekoga ili mu uputi poruku, čini to preko nivoa *ruacha*. Za takvu osobu se kaže da je stekla *ruach hakodesh*, sveti *ruach*.

To je koncept *ruach hakodesha*, prosvetljenja kroz meditaciju. O njemu se jasno govori u sledećim stihovima: «Dokle se ne izlije na nas duh s visine» (*Knjiga proroka Isaije 32:15*). Tesno veza s prorokovanjem, vidi se iz sledećih stihova: «I poslije ću izliti duh (*ruach*) svoj na svako tijelo i proricaće sinovi vaši i kćeri vaše. (*Knjiga proroka Joila 2:28*)

Sve stvari na duhovnom nivou sastoje se od deset nivoa, koji odgovaraju deset Božjih emanacija (*sefirot*), o kojima se mnogo govori u kabalističkoj literaturi. Zato

svaki od tri nivoa duše, sadrži i ovih deset nivoa. Pošto je *ruach* na višem nivou od *nefesh*, mora se proći svih deset nivoa *nefesh* pre nego što se dosegne *ruach*. Znači, da bi se doseglo prosvetljenje *ruach hakodesha*, mora se prvo pročistiti svih deset nivoa *nefesh*. [xxxii]
Postoje specijalne metode koje se preporučuju za pročišćavanje ovih deset nivoa. Ovo je deset stepenika, opisanih u Talmudu [xxxii] koji vode ka *ruach hakodeshu*:

Učenje
Pažljivost
Marljivost
Čistoća
Uzdržavanje
Čistota
Pobožnost
Poniznost
Strah od greha
Svetost

Prema ovom programu, počinje se stalnim učenjem i posmatranjem, što vodi brizi da se ne naruši nijedan religiozni zakon. Sledeći korak je stalna marljivost u slušanju svake zapovesti, a zatim potpuno čist život u misli i delu. Tako se dostiže nivo na kome se uzdržava i od odzvoljenih stvari ako one mogu navesti na greh. Kada to postigne, čovek se može očistiti od svakog zla, prošlog i budućeg.

Posle toga, osoba je spremna za pobožan život i posvećivanje Bogu daleko iznad zahteva zakona, što vodi poniznosti i negaciji ega. Tada se može steći tako jasna percepcija dobra, da bukvalno uplaši sam strah, pošto je potpuno svesna banalnosti zla. Posle svega ovoga, spremna je za najviši od deset koraka – svetost i potpunu negaciju fizičkog.

Nivo koji neposredno sledi je *ruach hakodesh*. Ovih deset koraka obezbeđuju program za osobu koja želi da postigne istinsko prosvetljenje.

Zanimljivo je primetiti da jedan od najpopularnijih posvećeničkih tekstova «*Put pravednosti*» («*Mesilat Yesharim*»), rabina Moše Haima Luzata (1707 – 1747), prosto predstavlja komentare na ovih deset nivoa.[xxxiii] Ove tekstove su proučavali pojedinci iz svih oblasti života, ali su retki shvatili da su originalno zamišljeni kao priručnik za inicijaciju onih koji traže put ka najvišem prosvetljenju. Osvrtom na kabalnu, postaje očigledno da nivoi o kojima se govori u ovoj knjizi, odgovaraju u potpunosti nivoima *sefirota*. Autor je u stvari kategorisao sve posvećeničke tehnike iz Biblije, Talmuda i Midraša, prema ovih deset nivoa.

Kabalisti nude mnogo detaljnih tehnika meditacije usmerenih na dostizanje *ruach hakodesha*. Svi se slažu da se ovaj nivo može dostići i intenzivnom predanošću i molitvom. Zato rabin Haim Vital, pre prelaska na opis sistema meditacija za dostizanje prosvetljenja, kaže da se taj nivo može dostići i posvećivanjem proučavanju Tore, bez oslanjanja na bilo koje druge metode.[xxxiv]

Ova ideja nije ograničena na kabaliste. Bazira se na Midrašu koji kaže: «Kada osoba čita Toru, Proroke i Pisanja (Bibliju), i provodi vreme na akademiji, odmah postaje vredna *ruach hakodesha*».[xxxv]

Jedan još stariji izvor, iz drugog veka, kaže: «Ako osoba prihvati makar jednu zapovest sa potpunom verom, postaje vredna *ruach hakodesha*».[xxxvi]

Još jedna važna stvar koja se tiče prosvetljenja *ruach hakodesha* je univerzalnost. Nije bitna osoba ni mesto. Prorok Ilija tako poručuje svojim učenicima: «Pozivam nebo i zemlju da posvedoče da će na svakog čoveka bio on Jevrejin ili paganin, muškarac ili žena, rob ili slobodan čovek, ako postupa pravedno, sići *ruach hakodesh*».[xxxvii]

Treba reći da je ovaj tekst citiran u nizu kabalističkih tekstova koji se bave meditacijom.[xxxviii] Potpuno prosvetljenje čitavog čovečanstva vidi se i kod proroka Joila koji u Božje ime kaže: «I poslije ću izliti duh (*ruach*) svoj na svako tijelo». (*Knjiga proroka Joila 2:28*)

IZVORI

Osoba koja ima sve potrebne kvalifikacije može se udubiti u misterije, napredujući kroz ove duboke suptilne koncepte i stižući njihovo jasno razumevanje i percepciju.

Istovremeno se mora posvetiti, i izdvojiti od masa koje tumaraju tamom vremena. Mora marljivo izbegavati razmišljanje o trenutnim intrigama i stvarima koje nisu suštinske.

Ta osoba mora raditi na sebi dok joj se um sasvim ne očisti i okrene visinama. Mora vezati svoj intelekt za Božanski presto, težeći razumevanju čistote i svetosti transcendentnog. Mora razmišljati o Božjoj mudrosti u svakoj stvari, shvatajući njeno pravo značenje, bilo da se radi o najvišim duhovnim bićima ili o najnižim zemaljskim stvorenjima.

Osoba koja ovo uradi odmah postaje vredna *ruach hakodesha*. Kada ga postigne, njena duša se povezuje sa anđeoskim nivoom a ona postaje potpuno drugačija osoba. Sada stvari shvata poptuno drugačije nego ranije. Nivo koji je dosegao daleko je iznad nivoa ljudi, koji jedva da koriste samo svoj intelekt.

To je značenje onoga što prorok Samuilo kaže kralju Saulu: «I sići će na te duh Gospodnji, te ćeš prorokovati s njima, i postaćeš drugi čovjek». (*Prva knjiga Samuilova 10:6*)

Rabin Mojsije Majmonides (Rambam), 1135 – 1204
Vodeći filozof i kodifikator[xxxix]

*

Bog je uredio da čovek prirodno može sam da uči i koristi svoj razum za sticanje znanja potrebnog za posmatranje stvari i njihovih svojstava.

Na osnovu toga, čovek može da izvodi zaključke koji nisu odmah očigledni, i stekne bolje razumevanje stvari. To je prirodni proces ljudskog razmišljanja.

Međutim, Bog je odredio da pored ovog, postoji još jedan, mnogo viši način sticanja znanja. To je ono što nazivamo «darovano prosvetljenje».

Darovano prosvetljenje sastoji se od uticaja Boga kroz razna sredstva, posebno stvorena u tu svrhu. Kada takav uticaj prodre u nečiji um, u njemu se urezuju određene informacije. On te informacije jasno prima, bez greške ili sumnje, potpuno ih razume sa svim njihovim uzrocima i posledicama, i shvata njihovo mesto u opštem poretku stvari. To prosvetljenje naziva se *ruach hakodesh*.

Ovako pojedinac može mnogo jasnije steći znanja koja su i na drugi način dostupna ljudskom razumu. Istovremeno može doći i do informacija, koje ne bi mogle biti dobijene prostim korišćenjem logike, na primer o budućim događajima i skrivenim misterijama.

Ovo iskustvo može se desiti na mnogo različitih nivoa koji uključuju intenzitet uticaja, vreme njegovog trajanja i prirodu onoga što je na taj način otkriveno i preneto. U svakom slučaju, uticaj dolazi na način koga je osoba koja ga prima savršeno svesna.

Moguće je da ovaj uticaj bude proširen na um te osobe, tako da ona može potpuno jasno da primi dati koncept, bez svesti o spoljašnjem uticaju. U takvim slučajevima ovaj uticaj se doživljava kao bilo koja ideja koja spontano iskrasne u nečijem umu. I ovo je po rečima mudraca, u širem smislu *ruach hakodesh* ili «skriveni uticaj», iako na mnogo nižem nivou. Međutim, za osobu koja to zasluži, *ruach hakodesh* je jasno iskustvo uz potpunu svest o spoljašnjem uticaju.

Postoji još jedan nivo, mnogo viši od *ruach hakodesha*. To je istinski proročki nivo.

To je nivo nadahnuća na kome osoba može bukvalno da se poveže sa Bogom, tako da oseti tu vezu. Tada jasno shvata da je onaj sa kojim je povezana, Bog. To se oseća potpuno jasno, sa svešću koja ne ostavlja nikakvog prostora za sumnju. Osoba je sigurna u to kao da se radi o fizičkoj pojavi koju gleda i oseća fizičkim čulima.

Glavni koncept istinskog prorokovanja je u tome da čovek dostigne ovakvu povezanosti s Bogom. To je

izuzetno visok nivo savršenstva, često praćen izvesnim informacijama i prosvetljenjem. Prorokovanjem se može steći uvid u mnoge blagorodne istine skrivene u Božjim tajnama. One se vrlo jasno percipiraju, kao i sva druga znanja stečena darovanim prosvetljenjem. Proročki dar međutim, mnogo je jačeg intenziteta od *ruach hakodesha*.

Rabin Moše haim Luzato (1707 – 1747)
Majstor kabalizma i filosof[xl]

---

[i] U najranijoj upotrebi, reč *hitbodedut* ima ovo značenje. Vidi "Ekhah Rabbah", uvod, 20 i "Chovot HaLevot", "Shaar Cheshbon HaNefesh" 3#17 (53 a), "Shaar HaBachinah" 6, "Shaar HaYichud" 8, Radak, "Sherashin", "YaRad", Ehad; Otzar Nehmad o "Kuzariju" 3:1(3a). vidi "Mesilat Yesharim" 15, 26 gde se takođe jasno koristi u ovom smislu. Cf. "Chovot HaLevavot", "Shaar HaPerishut"2.

[ii]"Shaarey Kedushah", Park Four (Britanski muzej # 749, f. 15b) Sličan izraz sreće se u "Likutim Yekarim" (Jerusalim, 1974) #29, 38

[iii]"Milchemet He Shen" 2:6 (Riva Di Trento, 1560 str. 19a)

[iv]Oldos Haksli "Vrata percepcije" (Harper Row, New York, 1970) str. 22f. vidite moj članak "O besmrtnosti I duši", Interkom 13:2 (maj, 1972), str 5 (objavilo Društvo ortodoksnih jevrejskih naučnika)

[v]Cela ova analiza uzeta je iz "Sefer HaMaspik LeOvday HaShem" (Jerusalim 1965) str. 177ff. Ovo je prevod arapskog "Kefayah Al-e'abdin", preveo Josef ben Calah Dori. Iako prevodilac nije siguran u korišćenju reči *hitbodedut*, sličnu arapsku reč jednako prevodi Ibn Tebon u "Vodiču za zbunjene".

[vi]Vidi Raši I Ibn Ezra. Cf. "Moreh Nebukhim" 1:18.

[vii]Vidi Ibn Ezra ad loc. Na Hebrejskom "duša" I "duh" su *nefesh* i *ruach*. Kao što ćemo videti, okrovenje se dobija pre svega kroz *ruach*.

[viii]Vidi Isak iz Aka "Meirat Eynayaim, Ekev" objavio Adolf Jelinek u "Filozofija i Kabala" (Lajpcig 1854.) str. 48. Citirano je i u "Shaarey Kedushah", četvrti deo, 17a. Vidi i "Chovot HaLevavot", "Shaar YichudHaMaaseh" 4 (Varšava 1875) str. 12a; Magid Meršarim, "BaShalach", 15 Shevat 5311 (Jerusalim). Vidi i Jehuda Albotini, "Sulam HaAliyah" 10 (Jerusalim. Ms, 3348) objavio Geršom Šolem u "Kitvey Yad BaKabbalah" (Jerusalim, 1930) str. 226.

[ix]Vidi raši, Radak, ad loc

[x]Cf. Ibn Ezra, Radak ad loc.

- [xi]Cf. Tamid 32b, "*Yad, Talmud Torah*" 3:13. hebrejska reč za meditaciju u ovom stihu je *ranan*
- [xii]"*Iggeret HaMusar*" (Varšava, 1927) str. 7.
- [xiii]"*Yad Yesodey HaTorah*" 7:4, citirano u delu 2:4
- [xiv]U originalnom arapskom, Majmonides koristi istu reč za meditaciju - "samoizolacija" kao i njegov sin Abraham. U njihovom prevodu "*Moreh Nebukhima*" ("Vodič za zbunjene") i Samuel Ibn Tebon I Juda Al-Chrizi prevode ovu reč kao *hItbodedut*. Ibn Tebonov prevod video je i verovatno obradio sam Majmonides.
- [xv]"*Bereshit Rabbah*" 10:7. Cf "*Zohar*" 1:251a, "*Zohar Chadosh*" 4b.
- [xvi]Citirano u komentarima na psalm 92:5. rabina Moše Botrila na "*Sefer Yetzirah*"
- [xvii]Ibn Ezra komentari na psalam 92:5 Vidi i komentar na drugu knjigu Mojsijevu 20:8, "*Micah*" 2:1; "*Yesod Moreh*" 13:2.
- [xviii] Komentari na petu knjigu Mojsijevu
- [xix] "*Tur*" Orah Haim 98. Citirano i u "*Shulach Arukh*", Orah Haim 98:1. Vidi Toldot Jakov Josef, "*Acharey*" (Korec, 1780) str 88c
- [xx]Pardes Rimonim. Komentari na Bava Metzia 59b (Sabioneta 1554) str 4a
- [xxi]"*Sefer Haikkarim*" 2:25 (Varšava 1871) str 90b
- [xxii]"*Sheelot UTshuvat HaRadbaz*" 967 (3:532) odnosi se na rabina Jakoba iz Marvege (1170 – 1230) u "*Sheelot UTshuvot min HaShamayim*" # 58.
- [xxiii]Citirano u "*Sefer Cheredim*", "*Tshuvah*" 3 (Jerusalim, 1958) str. 214. Citirano i u "*Beer Halachah*". Orah Haim 571:2 "*Talmid Chacham*".
- [xxiv]"*Sefer Cheredim*", loc. Cit. (str. 215) talmudska referenca je "*Berakhot*" 5:1 (30b). Citat liči na onaj u "*Shaar HaKavanot LeMekubalim HaRishonim*" (Firenca, str 222a, Vatikan str 37, Minhen, Jevrejski teološki seminar, Njujork. Citirano i u "*Shaarey Kedushah*", četvrti deo. Objavljeno je zajedno sa nemačkim prevodom Gerharda Šolema.
- [xxv]"*Metek Sifasayim*" 30
- [xxvi]"*Tzavat HaRivash*" (Kehot, Njujork 1975) # 8; "*Likutim Yekarim*" 38. neki ovo pripisuju rabinu Dov Baeru, Magidu iz Mezriha.
- [xxvii] "*Avodat HaKodesh*", Ciporen Šamir 51. Vidi i "*Midbar Kadmut*", Heh 13. autor citira zanimljivu aluziju iz Četvrte knjige Mojsijeve 16:4 gde se reč *bad – lan* povezuje sa rečju *hitbodedut*. On dodaje da početna slova 6. stiha treće glave Priča Solomunovih daju reč *badad*.
- [xxviii]"*Likutey Moharan*" 52.
- [xxix]Ec Haim, "*Shaar TaNTA*" 5, iz psalma 23:31. Vidi Hagra o "*Sefer Yetzurah*" 1:9, "*Nefesh HaChaim*" 1:15
- [xxx]Vidi Ramban ad. Loc. i Šefa Tal, uvod u "*Likutey Amarim*" (Tanya) 1:2.
- [xxxi]"*Shaar HaGilgulim*" 1
- [xxxii]"*Avodah Zarah*" 20b, "*Sotah*" 9:15, "*Yerushalmi, Shabat*" 1:3, "*Shekalim*" 3:3, "*Shir HaShirim rabbah*" 1:9, "*Machyor Vitri*" 937, "*Sefer Chasidim*" 16, Rešit Čakmah, "*Shaar HaAhavah*" 11
- [xxxiii]Postoji u dva engleska prevoda od kojih je pouzdaniji onaj Šraga Silverstajna, objavljen u "Phillip Feldheim inc."

[xxxiv] "*Shaarey Kedushah*", četvrti deo
[xxxv] "*Tana DeBei Eliahu Rabbah*" 2, "*Tana De beiEliahu Zuta1*"
[xxxvi] Mekhilta o drugoj knizi Mojsijevoj 14:31
[xxxvii] "*Tana DeBei Eliahu*" 9
[xxxviii] Vidi "*Shaarey Kedushah*" 3:7
[xxxix] "*Yad Yesodey Hatorah*" 7:1 sadrži aluziju na deset koraka citiranih u primedbi 32.
[xl] "*Derekh HaShem*" 3:3:1-4. moj prevod "*Božjeg puta*" objavio je Phillip Feldheim inc. (Njujork 1977)

DRUGI DEO: PROROCI

II DEO - PROROCI

1

DUHOVNA MOĆ

(...)